

DOI: 10.32347/2786-7269.2026.16.66-76

УДК 73:711.4:378:7.01

к. мист., доцент **Вежбовська Л.Р.**,
vezhbovska.lr@knuba.edu.ua, ORCID: 0000-0003-1886-1477,
Карпов Є.Є.,
ribakarp@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7306-4422,
к.т.н, доцент **Сафронова О.О.**,
safronova.oo@knuba.edu.ua, ORCID: 0000-0002-3887-4825,
доцент **Король В.П.**,
korol.vp@knuba.edu.ua, ORCID: 0000-0001-5474-5321,
Кравчук О.А.,
kravchuk.oa@knuba.edu.ua, ORCID: 0000-0002-2369-4899),
Київський національний університет будівництва і архітектури

СУЧАСНА СКУЛЬПТУРА У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЙНОГО МІСЬКОГО ПРОСТОРУ

Метою статті є виявлення можливостей скульптури у відновленні рівноваги міського простору і пошуки нових підходів до викладання пластичного мистецтва у вищій школі. Йдеться про пошуки пластичних рішень для гармонізації певного середовища відповідно до вимог сучасності, як, наприклад, у випадку зі спорудами радянського часу в стилістиці бруталізму чи надто щільної й одноманітної забудови. Аналіз досліджень цієї теми засвідчує досить інтенсивну динаміку розвитку мистецтва скульптури в Україні під час війни, і, за нашими спостереженнями, ці досягнення можуть стати надійним підґрунтям для вибудування методології викладання дисципліни для здобувачів вищої школи. В статті наводяться приклади виконаних здобувачами практичних завдань для виявлення результатів таких експериментальних підходів, вже впроваджених у навчання і спрямованих на здобуття навичок вирішувати синтетичні завдання, пов'язані з гармонізацією міського простору відповідно до вимог сучасності. Насамперед, увага спрямовується на необхідність провести ретельне дослідження обраного простору з визначенням історії його забудови, особливостей самого ландшафту і можливостей стильового синтезу. На основі цього аналізу здобувачі мають створити новий «текст», у якому скульптурний об'єкт зможе трансформувати простір, змістити в ньому акценти, надати іншого стильового звучання. Цього можна досягнути за допомогою осмисленого впровадження декоративної скульптури із живим змістом, як фігуративної, так і безпредметної, як традиційної, так і інтерактивної. Серед засобів гармонізації пропонується застосування контрастних форм і пропорцій,

ефекту нещільності, що може досягатися через біонічні підходи чи застосування прозорих матеріалів. У цій діяльності відзначається ефективно поєднання підходів модернізму і постмодернізму.

Ключові слова: скульптура в архітектурному середовищі; концептуальна скульптура; гармонізація міського простору; проєктний підхід; вища художня освіта; експериментальний підхід.

Постановка проблеми. Скульптура і скульптурне оздоблення формують пластично образ міст, надають відчуття людської присутності міським площам, скверам і архітектурним об'єктам, створюють унікальну атмосферу урбаністичного простору. Але скульптура сьогодні вимагає нових підходів як у творенні, так і в упровадженні в художню освіту. Передусім, вона має бути звільнена від тих стереотипів, які тривалий час панували в українському пластичному мистецтві за радянської доби і часто й досі продовжують функціонувати за інерцією. На противагу пафосним статуям на високих п'єдесталах має прийти нове пластичне мистецтво, не відсторонене від людини і не підпорядковане жодним авторитарним чи тоталітарним принципам. Для цього, насамперед, треба повернутися до суті скульптури як мистецтва, до його основ. Це те, що виходить із самого принципу видобування форми в матеріалі, а також – її просторове осмислення. Саме на таких підходах має бути наново вибудувана і художня освіта. Викладання скульптури у вищій школі має враховувати взаємозв'язок людини із простором, і, водночас, залишати місце для вільної інтерпретації глядача, для його споглядання-співтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звертання до історичного досвіду і спадкоємності напрацювань, досягнень і новаторств у мистецтві є необхідною складовою освітнього процесу мистецького спрямування, як і творчої діяльності загалом. Тому варто звернути увагу на декілька наукових праць, які досліджують історіографію української скульптури [8], а також скульптуру саме за напрямками і школами. Так, К. О. Цигикало, досліджуючи творчі пошуки митців київської школи скульптури кінця 1990-х – 2000-х років, акцентує увагу на їх експериментальний характер, зокрема із застосуванням цитування, міжвидової специфіки і звідси міжвидової художньої лексики; а також – із впровадженням нових матеріалів, таких як полімери, кераміка тощо [9, с.105]. Авторка розглядає роботи різних скульпторів, в основному – послідовників Олександра Архипенка, водночас, звертаючи увагу на видозміну його підходів через акцентування в інший спосіб на інших аспектах цієї подібності і таким чином виявляючи історичну тяглість у розвитку форми [9, с.102].

Важливою для дослідження стала стаття, присвячена харківській школі скульптури, де окреслено непростий шлях її становлення, особливо за тоталітарної системи радянського часу, коли художникам нав'язувалось «єдине бачення соціальної реальності і єдиний погляд на предметний світ» [5, с.106]. Водночас, автори вказують на стереотипізацію у сприйнятті скульптури в сучасності, оскільки у глядача виробилася звичка до «простого мистецтва»: «Мистецтво, покликане служити пропаганді, було простим і доступним для розуміння, а художник був німим виконавцем з обмеженою волею» [5, с.107]. Відтак, несприйняття нових тенденцій у мистецтві спонукає митців до дуальності, яка, за словами дослідників, тепер «не між тим, що художник хоче і має створити, а між тим, що він створює для виставкового простору вузького кола глядачів і для публічного простору назагал» [5, с.107].

Львівській школі скульптури присвячена стаття В. Одрехівського [6]. Також у статті А. Єфімової і В. Одрехівського проаналізовано скульптурну практику у міському середовищі Львова у 2022–2023 роках. Розглядаючи скульптурні проєкти у форматі публічної репрезентації на прикладі тижнів скульптури, що проводяться у Львові з листопада 2022 р., автори звертають увагу на зростання динаміки художнього процесу, зокрема, в галузі скульптури саме під час війни. У статті описуються різні способи репрезентації і взаємодії з міським простором, констатується значний розвиток скульптурного мистецтва завдяки культивуванню скульптури у просторі [3]. Разом з тим, дослідники виявляють, наскільки складним може бути процес сприйняття нового.

Стаття І. Гребенюк досліджує роль скульптури у формуванні ідентичності міст. Вона розглядає розвиток мистецтва скульптури як один із проявів трансформації соціокультурного простору і намагається з'ясувати вплив історичних, культурологічних ментальних, соціальних та ідейно-політичних передумов на формування і сприйняття скульптури в архітектурі громадських центрів міст у певний історичний період часу [2, с.8].

Ю.І. Круп'як у науковій статті аналізує взаємодію простору і об'єму на зразках української скульптури першої третини ХХ ст. Автор зазначає, що роль скульптури зросла, коли вийшла з підпорядкування архітектурі, що сталося в період Ренесансу і що пов'язано, власне, із зміною самого принципу художнього синтезу мистецтв. «Свобода просторового рішення, повернута скульптурі Ренесансом, стала відправною точкою пошуку нових просторово-пластичних взаємодій в скульптурі наступних періодів», – вважає дослідник [4, с.3]. Він звертає увагу й на період зламу століть, коли О. Роденом вводиться «інше розуміння форми: її динамічність, фактурна виразність ліпки, емоційна насиченість образу» [4, с.3]; а також відзначає, що з появою аванградних та модерністських напрямів скульптура «набуває рис до того часу їй не

притаманних – абстрактність, протяжність у часі, відхід від антропоцентричності та антропоморфності». Окрему роль дослідник відводить О. Архипенку – «його винаходу контроб'єму або так званої «модельованої просторової порожнечі», коли «простір перетворюється на конструктивний елемент скульптури» [4, с.3].

Також важливо згадати працю Т.В. Паньок, присвяченій розвитку вищої художньої освіти в Україні у ХХ ст. [7], оскільки у її переосмисленні можна відшукати більш актуальні підходи для нашого часу.

Окрім зазначеного матеріалу дослідження базується на власних спостереженнях авторів статті, на виявленні результатів практичних робіт здобувачів, викладання для яких здійснювалось з урахуванням нових підходів.

Метою статті є виявлення можливостей скульптури у відновленні рівноваги міського простору, а також – окреслення пошуків нових підходів до викладання пластичного мистецтва у вищій художній школі.

Виклад основного матеріалу. Загалом слід звернути увагу на відсутність традиції культивування скульптури в Україні. Це пов'язано з цілим рядом історичних причин, які мають стати предметом окремої розвідки. Назвемо лише кілька очевидних, як то менша зацікавленість мистецтвом скульптури через тривале домінування православного віросповідання, де скульптура, фактично, виключена із сакрального простору; а також певна «оскома», що залишилась із радянських часів до скульптури, яка була немислима без ідеологічного навантаження. Відтак, нова скульптура далеко не домінує в громадському просторі і часто з'являється лише у випадку державних замовлень на монументальні композиції. Але й у цьому разі затверджуються, переважно, ті проєкти, які відповідають уявленням владних структур, що часто не приймають інтерпретацій сучасного мистецтва і натомість надають перевагу історично вичерпанам підходам. І тут питання не завжди вирішується конкурсом – потрібно виховувати нові смаки до пластичного мистецтва. А це неможливо без візуального досвіду, тобто можливості бачити скульптуру в своєму довкіллі.

Як об'ємно-просторовий елемент скульптура формує візуальну ідентичність міста. Наявність нової скульптури завжди «омолоджує» локації, у яких розташована. Звісно, це можливо лише за дотримання певних умов і принципів, що мають враховувати взаємозв'язок з іншими елементами. Окрім дотримання відповідності композиційної побудови самого скульптурного об'єкту, він має зайняти цілком визначене місце у композиції середовища, або, якщо говорити постмодерною мовою, у тексті міського середовища. Він може бути домінантою простору, свого роду центром; може бути акцентом; і може бути свого роду «римою», що підтримує завданий основним об'єктом ритм і структуру середовища.

Саме з таких вихідних умов розробляються практичні завдання зі скульптури для здобувачів художньої освіти у Київському національному університеті будівництва і архітектури. Окрім всебічного розвитку майстерності певного виду і жанру мистецтва, освоєння різноманітності його технік, ставиться акцент на розв'язання певної проблеми – гармонізації інтер'єру, архітектурного середовища, середовища міських парків та площ тощо. Отже, створення скульптурного об'єкта передбачає проєктний підхід, який у навчальному процесі базується на активному дослідженні проблеми, розвитку навичок щодо врахування цілісності певного простору і внесенні коректив сучасності в його текст. Розглянемо кілька виконаних завдань здобувачів з пропозиціями трансформації обраного міського середовища.

Одне із завдань полягало у створенні скульптурного об'єкта у міському парку з метою його осучаснення. Здобувачка обрала паркову зону м. Тернополя, яка потребувала виразного композиційного центру. Після ґрунтовного дослідження довкілля і ландшафтних особливостей парку вона спроектувала «Пам'ятник сучасному мистецтву» (рис. 1).

Рис. 1. Проєкт пам'ятника сучасному мистецтву в парку «Топільче» у Тернополі. Виконала здобувачка архітектурного факультету КНУБА В. Лупійчук. Керівник Є. Карпов.

Контрастне поєднання різних площин і об'ємів, концептуальне застосування порожнього простору, простудійоване за Олександром Архипенком [1], надає скульптурі актуального звучання. Але модерністський підхід доповнюється постмодерним: тут застосовано прийом деконструкції у візуальному ефекті «перекручених» ліній аркового елемента і перетині площин. У такий спосіб створюється динамічний ефект вигнутого простору, водночас урівноваженого кулястою поверхнею. Обрані здобувачкою форми гармонійно перегукуються із парковим середовищем і стають у ньому візуальним і просторовим акцентом. Неможливо уявити цю скульптуру в єдиному матеріалі. Саме поєднання мармуру, граніту, бронзи і дзеркальної поверхні кулі м'яко рефлектує з іншими парковими об'єктами. Проєкт наділений і певним функціональним значенням: за потреби на його сходинках можна сидіти. Гра зрізаних і ламаних форм, перетікання площин, що візуально долає твердість матерії, порожнього простору і дзеркальної поверхні створюють сучасне звучання об'єкта і є вдалим рішенням для міського середовища рекреаційного призначення. Візуальні рими у цьому випадку дозволяють створити певну напругу, яка, власне, й інтегрує об'єкти міського середовища в єдине ціле і, разом з тим, дозволяє зчитати реально їхню структуру, завданий ритм.

Інший проєкт передбачав створення декоративної скульптури, яка б стала виразним акцентом простору Центральної наукової бібліотеки ім. Вернадського (рис. 2).

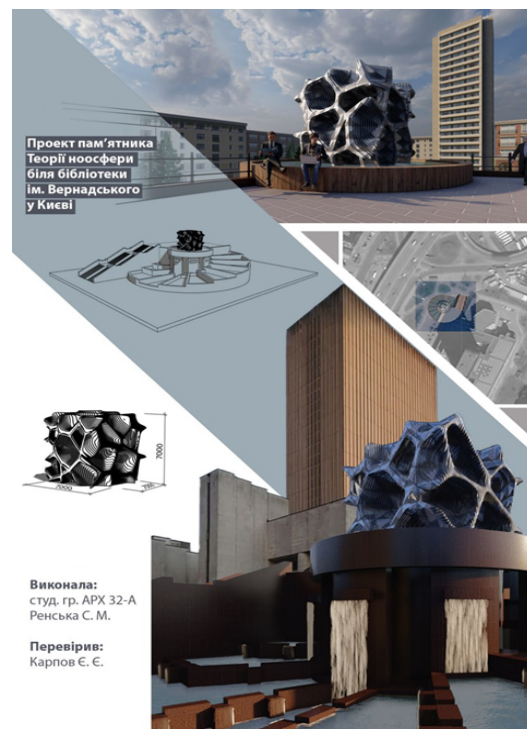

Рис. 2. Проєкт пам'ятника «Теорії ноосфери» біля Центральної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського. Виконала здобувачка архітектурного факультету КНУБА С. Ренська. Керівник Є. Карпов.

Будучи цікавим поєднанням конструктивізму і бруталізму, заклад потребує інтеграції в сучасну забудову і в динамічний ландшафт, характерний для цього місця. Здобувачка вирішила проблему через створення об'єкта великого розміру, який б контрастно взаємодіяв із згаданим середовищем. Було запропоновано масивну абстрактну форму із довільними біонічними пустотами, що розміщена на більш структурованому спіральному східчастому постаменті. Біонічна форма створює ефект універсальності і можна уявити її актуальність протягом тривалого часу. Тоді як форми запропонованої паркової скульптури, цілком може виявитися, за кілька років утратять свою принадність. Втім, у кожного зі скульптурних об'єктів – власне призначення і майбутні фахівці мають уміти виконувати різні завдання.

Цікаво можуть виглядати у міському просторі прозорі концептуальні скульптури. Одна із студентських робіт, власне, вирішувала подібне завдання (рис. 3).

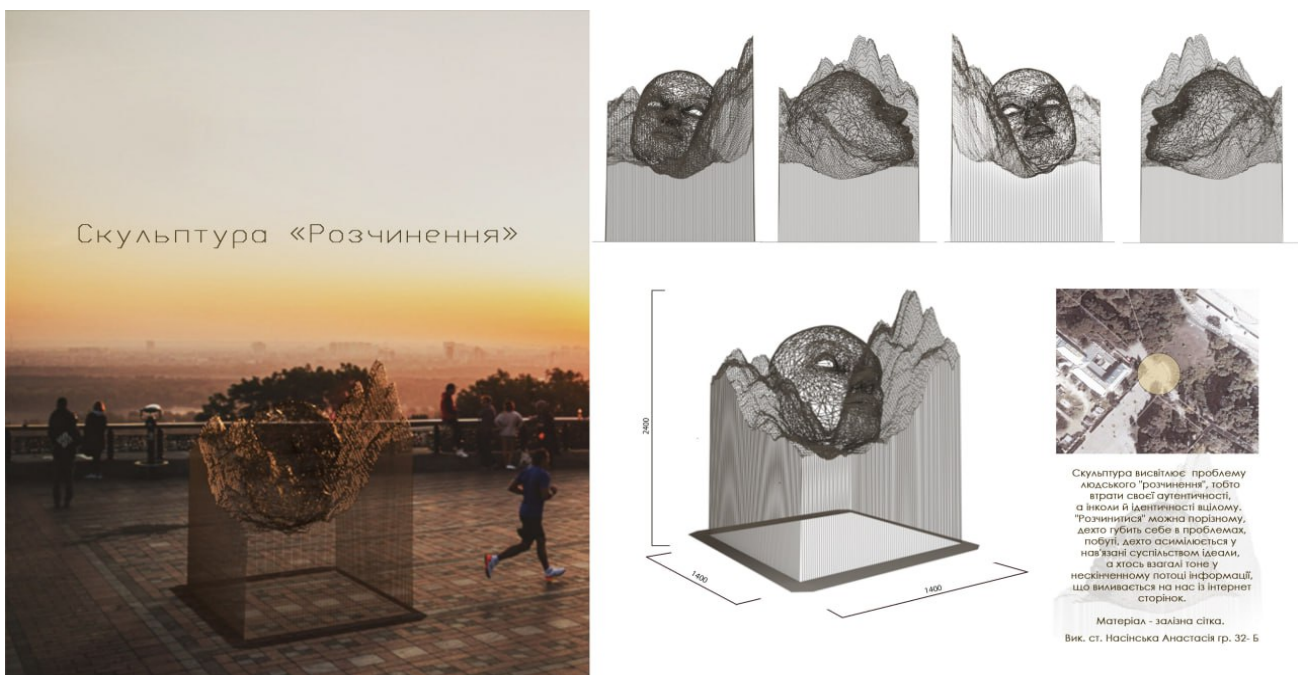

Рис. 3. Проект скульптури «Розчинення» на площі біля Маріїнського палацу у Києві. Виконала здобувачка архітектурного факультету КНУБА А. Насінська. Керівник Є. Карпов.

Основа скульптури – масивний паралелепіпед з чіткими гранями, вершина якого «розчиняється» на очах у глядача, і в «розчиненій» формі серед рваної поверхні впізнається людське обличчя. Згідно з концепцією здобувачки, скульптура висвітлює проблему людського розчинення, тобто втрати своєї аутентичності, а іноді – й ідентичності, особливо, коли людина асимілюється у нав'язані чужі ідеали або коли тоне у нескінченному потоці інформації. Статична форма основи сприяє візуальному ефекту стрімкого руху-розчинення. Обране місце для цієї скульптури – оглядовий майданчик у Маріїнському

парку. Окрім образного і концептуального рішення у виконаному завданні витримано проєктний підхід, виконано всі розрахунки, дотримано пропорцій щодо обраного середовища. Такий скульптурний об'єкт розрахований на естетичне сприйняття і наповнення. Скульптура створена з металевої сітки. Також цю скульптуру цілком можна уявити й з прозорого матеріалу – плексигласу, з яким дуже цікаво працював український скульптор-авангардист Олександр Архипенко чи сучасний митець Назар Білик. В такому матеріалі скульптура могла б м'якше взаємодіяти із довкіллям завдяки призматичному ефекту і грі зі світлом. За нашими спостереженнями, у формуванні подібних завдань зі скульптури для здобувачів вищої художньої освіти слід виходити з актуальних потреб. Такими на сьогодні є гармонізація міського простору у випадках потреби урівноваження надто виразного впливу тоталітарної епохи. Деколонізація і декомунізація також може стати тією призмою, через яку можна значно змінити прочитання певної архітектурної споруди через зміну самого середовища.

Тут очевидною стає необхідність проведення детального дослідження обраного простору як цілісного тексту, з визначенням історії його забудови, особливостей самого ландшафту і можливостей стильового синтезу. На основі цього аналізу здобувачі мають створити новий текст, у якому скульптурний об'єкт зможе трансформувати простір з метою його гармонізації, змістити в ньому акценти, надати іншого стильового звучання. Цього можна досягнути за допомогою осмисленого впровадження скульптури із живим змістом, як фігуративної, так і безпредметної, як традиційної, так і інтерактивної. Серед засобів гармонізації пропонується застосування контрастних форм і пропорцій, ефекту нещільності, що може досягатися через звертання до біонічних підходів чи застосування прозорих матеріалів. У цій діяльності відзначається ефективно поєднання методів модернізму і постмодернізму.

Висновки. Скульптор сьогодні стає дослідником і реставратором певного простору, встановлюючи чи відновлюючи втрачену рівновагу за допомогою мистецького твору. Тому й фахова підготовка майбутніх митців має формувати шкалу навичок, пов'язаних з умінням аналізувати ландшафт, визначати у ньому ті місця, які можуть бути заповнені скульптурою, розуміти історичну і стильову доцільність майбутнього об'єкту. Це, власне, той момент, коли скульптура розширює рамки мистецтва до власне проєктної діяльності. Майбутній фахівець має мислити певне середовище як текст і формувати його відповідно до загальних законів просторової композиції, шукати більш органічних підходів, зосереджуючись на взаємодії простору і скульптурного об'єкта. Проаналізовані в статті творчі проєкти здобувачів засвідчують ефективність експериментальних підходів у навчанні, орієнтованих на здобуття навичок

вирішувати синтетичні завдання, пов'язані з гармонізацією міського простору відповідно до вимог сучасності.

Список літератури

1. Архипенко О. (1993), Теоретичні нотатки. *Хроніка 2000*. Вип. 5 (7). С. 208–255.
2. Гребенюк І. (2023), Скульптура у формуванні ідентичності громадських просторів міста, *Polish Journal of Science*, № 68. С. 7–11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10131947>
3. Єфімова А., Одрехівський В. (2024). Скульптурні проєкти в публічному просторі Львова у 2022–2023 рр.: нові формати репрезентації в умовах війни, *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*, Вип. 48. С. 499–503. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v48i.819>
4. Круп'як І.О. (2013), Взаємодії простору та пластичного об'єму (за взірцями української скульптури першої третини ХХ століття), *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, Вип. 19, Том II. С. 3–7.
5. Никифоров А.М., Рідний О.М. (2025), З історії розвитку харківської школи скульптури, *Теорія і практика візуальних мистецтв*, Вип. 1(8). С. 105–110. <https://doi.org/10.24195/artstudies.2025-1.17>
6. Одрехівський В.В. (2017), Сучасна скульптура львівської мистецької школи: експеримент і самоідентифікація, *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*, № 3. С. 57–67.
7. Паньок Т.В. (2016), *Розвиток вищої художньо педагогічної освіти в Україні у ХХ столітті*: монографія. Харків: видавництво «Оперативна поліграфія» ФОП Здоровий Я.А.
8. Цигикало К., Денисюк О. (2022). Історіографія дослідження української скульптури кінця ХХ – початку ХХІ ст., *Актуальні питання гуманітарних наук*, Вип. 57 (3). С. 114–121. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-18>
9. Цигикало К.О. Творчі пошуки митців київської школи скульптури кінця 1990-х – 2000-х років. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2023. № 3. С. 99-106. <https://doi.org/10.32782/uad.2023.3.13>

Phd in Art Studies, Associate Professor **Liliana Vezhbovska**,
Senior Lecturer **Yevhen Karpov**,
Phd in technical sciences, Associate Professor **Olena Safronova**,
Associate Professor **Volodymyr Korol**,
Senior Lecturer **Oksana Kravchuk**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

MODERN SCULPTURE IN THE FORMATION OF A HARMONIOUS URBAN SPACE

The purpose of this article is to identify the potential of sculpture in restoring balance in urban space and to search for new approaches to teaching plastic arts in higher education. This involves searching for plastic solutions to harmonize a particular environment in accordance with contemporary requirements, as, for example, in the case of Soviet-era buildings in the style of brutalism or overly dense and monotonous development. An analysis of research on this topic shows that the art of sculpture in Ukraine is developing quite intensively during the war, and, according to our observations, these achievements can become a reliable basis for building a methodology for teaching the subject to students of higher educational institutions. First of all, attention is focused on the need to conduct a thorough study of the selected space: the history of its built-up area, landscape features, and possibilities for stylistic synthesis. Based on this analysis, students must create a new “text” in which a sculptural object can transform the space, shift its accents, and give it a different stylistic tone. This can be achieved through the thoughtful introduction of decorative sculpture with lively content, both figurative and non-figurative, both traditional and interactive. Among the means of harmonization, the use of contrasting forms and proportions is proposed, as well as the effect of sparseness, which can be achieved through bionic approaches or the use of transparent materials. This activity is characterized by an effective combination of modernist and postmodernist approaches.

Keywords: sculpture in the architectural environment; conceptual sculpture; harmonization of urban space; project approach; higher art education; experimental approach.

REFERENCES

1. Arkhypenko O. (1993). Teoretychni notatky. [Theoretical Notes] *Khronika 2000*. Vyp. 5(7). Kyiv. 208-255. {in Ukrainian}.

2. Hrebeniuk I. (2023). Skulptura u formuvanni identychnosti hromadskykh prostoriv mista. [Sculpture in forming the identity of public spaces of the city] *Polish Journal of Science*. № 68. 7-11. {in Ukrainian}.

3. Yefimova A., Odrekhivskiy V. (2024). Skulpturni proiekty v publichnomu prostori Lvova u 2022–2023 rr.: novi formaty reprezentatsii v umovakh viiny. [Sculptural Projects in the Public Space of Lviv in 2022-2023: New Formats of Representation in the Time of War] *Ukrainska kultura : mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*. Vyp. 48. 499-503. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v48i.819> {in Ukrainian}.

4. Krupiak I. (2013). Vzaiemodii prostoru ta plastychnoho obiemu (za vzirtsiamy ukrainskoi skulptury pershoi tretyny XX stolittia). [Cooperations of space and plastic volume (after standards of Ukrainian sculpture of the first third of XX century)] *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*. Vyp. 19, Tom II. 3-7. {in Ukrainian}.

5. Nykyforov A., Ridnyi O. (2025). Z istorii rozvytku kharkivskoi shkoly skulptury. [From the history of the Kharkiv School of Sculpture] *Teoriia i praktyka vizualnykh mystetstv*. Vyp. 1(8). 105-110. <https://doi.org/10.24195/artstudies.2025-1.17> {in Ukrainian}.

6. Odrekhivskiy V. (2017). Suchasna skulptura lvivskoi mystetskoï shkoly: eksperyment i samoidentyfikatsiia. [Contemporary Sculpture of Lviv Art School: Experiment and Self-Identification] *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv*. № 3. 57-67. {in Ukrainian}.

7. Panok T. (2016). Rozvytok vyshchoi khudozhno pedahohichnoi osvity v Ukraini u 20 stolitti. [Development of higher artistic and pedagogical education in Ukraine in the 20th century]: monohrafiia. Kharkiv: vydavnytstvo «Operatyvna polihrafiia» FOP Zdorovy Ya.A. {in Ukrainian}.

8. Tsyhykalo K., Denysiuk O. (2022). Istoriohafiia doslidzhennia ukrainskoi skulptury kintsia 20 - pochatku 21 st. [Historiography of the study of Ukrainian sculpture of the late 20th – early 21st centuries]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 57(3), 114-121. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-18> {in Ukrainian}.

9. Tsyhykalo K. (2023). Tvorchy poshuky myttsiv kyivskoi shkoly skulptury kintsia 1990-kh – 2000-kh rokiv. [Creative explorations of artists from the Kyiv School of Sculpture in the late 1990s and 2000s.] *Ukrainskyi mystetstvoznavchyi dyskurs*. № 3. 99-106. <https://doi.org/10.32782/uad.2023.3.13> {in Ukrainian}.